

Brandolinus

Egy firenzei államelméleti gondolkodó Mátyás király udvarában

A magyar történelem egyik legsikeresebb uralkodójának katonai hódításai elenyésztek, híres épületei összedőltek, de reneszánsz udvarának ragyogó szel-
leme a mai napig eleven él. Tanulmányomban a magyarországi humanizmus
egy kevésbé ismert értékére, Lippus Brandolinus „A köztársaság és összehason-
lítása” című dialógusára szeretném fölhívni a figyelmet.^[1]

Mátyás egész Itáliából csábította magához a kitűnő humanistákat, a csípős
nyelvű Galeotto Marziot, az uralkodó tetteinek és mondásainak megörökítőjét, a
tudós Antonio Bonfinit, a magyar történelem első, európai színvonalú földolgo-
zóját. Így került Magyarországra Lippus Brandolinus is.

A szerző életéről keveset tudunk, egyik első kiadója, Brenner Márton
megjegyzése – „Sajnos igen kevés megbízható adatom van arra nézve, hogy ki
is volt valójában Lippus (...)”^[2] – majd félezer év elteltével is érvényes.^[3] Aurelio
Brandolini előkelő firenzei nemesi család sarjaként született, vélhetően 1448-
1449-ben. Apjától, aki orvos és bölcselő volt, zavaros családi ügyeket és csak-
nem teljesen világtalan szemeket örökölt. Ragadványnevét is innen kapta, az
olasz „lippo” szó „csipás, könnyes szeműt” jelent. (A továbbiakban a szerzőt
humanista, latinos nevén Lippus Brandolinusként említem.) Balsorsának csapá-
sait szorgalmas munkával és tanulással ellensúlyozta. Kortársai széles körű
műveltsége, csodálatos emlékezőtehetsége és páratlan szónoki készségei miatt
csodálták: „amikor szónokolt, mintha magát Platónt vagy Arisztotelészt hallot-
ták volna beszélni”. Állítólag kívülről tudta idősebb Plinius harminchét köte-
tes Naturalis Historiáját. Kiváló zenész volt, bármilyen megadott témát azonnal
lantjátékkal kísért énekelt versben tudott földolgozni. „Felszólítva, hogy a ver-
onai kiváló férfiakról rögtönözzön, gondolkodás és habozás nélkül, az éneklést
abba nem hagyva, igen szép versekkel dicsőítette a város büszkeségeit, Catul-
lust, Cornelius Nepost...”

Itália több városában is megfordult, Firenzében a szónoklattan tanára volt,
Rómában a kápolnájáról híres IV. Sixtus pápa udvarában csillogtatta képessé-

[1] A cikk az ELTE Jogi Karán 2012. április 20-án megrendezett doktorandusz konferencián tartott előadás szerkesztett és az azt követő vitában elhangzott felvetések alapján átdolgozott szövege.

[2] Brandolinus, 2008, 11.

[3] Az életrajzi adatokat Angyal, 1928 munkája alapján ismertetem.

geit. Az 1480-as évek második felében érkezett Magyarországra, talán valamelyik felsőbb iskola tanári állásának betöltésére. Az ekkoriban már sokat betegeskedő, köszvénytől és láztól kínozott Mátyás király vigasztalására megírta dialógusát „Az emberi sorsról és a testi betegség elviseléséről”,^[4] amellyel azonnal el is nyerte az uralkodó kegyét. Meghívást kapott az udvarba, Mátyás személyes bizalmával tüntethette ki a szerzőt, legalábbis erre utal, hogy a király halálakor ő beszélt a gyászolók bús hada előtt a bécsi szertatáson.

A köztársaság és királyság összehasonlításáról szóló munkáját Mátyás buzdítására Magyarországon kezdte kidolgozni, de az uralkodó halálát követően – „mivel már nem vált előnyössé, hogy azon a helyen tovább időzzem”,^[5] írja a szerző – Firenzében fejezte be. Hazatérését követően még 1490-ben – abban az évben, amikor Savonarola megkezdte prédikációit – belépett az Ágostonrendiek szerzetébe. Később ismét Rómába került, ahol 1497-ben bekövetkezett haláláig Gianmaria del Monte, a későbbi III. Gyula pápa nevelője volt.

A részletesebben bemutatandó, „De Comparatione rei publicae et regni”^[6] című munka céljáról így vall a szerző a mű ajánlásában: „A két kormányzat egybevetését már sokan érintették ugyan, de tudtommal sem a régiek, sem a mieink között nem akadt olyan, aki e tárgyat pontosan és teljesen kimerítette volna. Én a legkiválóbb és legvirágzóbb köztársaságban születtem és a legutóbbi télen Mátyásnál a pannonok legjelesebb királyánál tartózkodtam (...) mindkét kormányforma összeállításáról megírom és közlésem mindazokat az érveket, amelyekkel védekezni szoktak, és mindkettőnek a szokásait és szervezetét kifejtem.”^[7]

A mű platóni dialógus formában íródott. Mátyás reneszánsz udvarában divatban voltak a különböző szümpozionok, az egyik tudományos lakomáról Galeotto Marzio hagyott ránk tudósítást.^[8] Az uralkodópár és környezetük közötti filozófiai beszélgetést dolgoz föl Bonfini: „Beszélgetés a szüzességről és a házasság tisztaságáról” című műve.^[9]

A dialógusunk kerettörténete szerint a negyven napos nagybőjtöt megelőző – a magyar népszokásban farsangfarkának nevezett – három napban, amelyet mindenütt dőzsöléssel és kicsapongással töltenek el, Corvin János herceg tanulás céljából felkeresi atyját, Mátyást. János herceg kijelenti: „...ha nem születtem volna királytól s nem lennék örököse, valóban egy jó köztársaságban szeretnék élni”.^[10] A mű tulajdonképpen a herceg meggyőzésének története, hogy mindkét államforma melletti argumentumokat a legérdemesebbtől hallhassa, a királyság

[4] Brandolinus, 2008

[5] Brandolinus, 1928, 46.

[6] A mű teljes címe: De Comparatione Rei Publicae Et Regni ad Laurentium Medicem Florentinae Rei Publicae Principem libri tres. (A továbbiakban: De Comparatione)

[7] Brandolinus, 1928, a szerző előszava, 45–46.

[8] Marzio, 1977, 30.; Bölcs Cselekedet, 91–98.

[9] Bonfini, 1985.

[10] Brandolinus, 1928, 61.

mellett maga Mátyás király, a köztársaság mellett pedig Domenico Giugno, a Firenzei Köztársaság magyarországi követe^[11] (a szövegben latinosan Dominicus Junius) érvel.

A dialógus úgynevezett „drámai szituációja” mesterien figyelemfelkeltő, egy trónörökösöt kell meggyőzni a királyság előnyeiről. A vitapartnerek először is a beszélgetés szabályait rögzítik, két igen figyelemre méltó alapelvet határoznak meg. Először is János herceg felvetésére, miszerint „...több jobban tud kormányozni mindent, mint egy”, Mátyás megkérdezi: „Tán még az eget is?” János herceg határozottan közbeszól: „De kérek, hagyjuk az égieket, mert azok igen távol állnak tőlünk s így tőlünk egészen eltérő rendszerük van. Tárgyaljunk csak a mi dolgainkról, vagyis a földiekről, amelyek, mint legközelebb állnak, leghasonlóbbak is hozzánk. Ezek azonkívül sokkal ismertebbek előttünk, mint amazok.”^[12] Aztán amikor Dominicus szerénykedve vissza kívánja utasítani a felkérést, mondván: „Ezeket inkább a filozófusoktól kell kérdezni...”, Mátyás a következőket válaszolja: „Amit a filozófusok mondanak ezekről a dolgokról, azt már mi is olvastuk, s ha időnk lesz rá, fogjuk is olvasni. (...) Én azt gondolom, hogy a köztársaságról egy tapasztalt polgár, a királyságról pedig egy király sokkal jobban tud beszélni mint egy filozófus.”^[13]

A felek a szókratészi módszert alkalmazzák, ezért Dominicus engedélyt kér és kap, hogy királyi vitapartnerének ellentmondhasson, persze szigorúan csak az álláspontok ütköztetése céljából. „Az igazságot ugyanis nem lehet másképpen megtalálni, csak ha minden oldalról különböző érvekkel lépnek föl s azokat meg is cáfolják.”^[14]

A vitázók a győzni akarás hevületében nem mindig tudják tartani az érvelés egyenletes színvonalát. Néhol hajszálpontosan látják a politikai intézmények elnevezések mögött rejlő valódi természetét, de egy-egy tromf kedvéért a legformálisabb érvek kijátszásától sem riadnak vissza. A tudományos egyenrangúság követelményét sem sikerül végig megőrizniük, Dominicus gyakran az uralkodó tekintélye és nem érveinek ereje előtt hajol meg.

A vita menetét Dominicus tézise határozza meg, aki szerint köztársaságban több a szabadság, jobban érvényesül az igazságosság és nagyobb az egyenlőség. A dialógus három könyve a háromnapos beszélgetésnek a szabadság, az igazságosság és az egyenlőség témakörének szentelt egy-egy napját dolgozza föl.

Az egész dialógus hangütését az igazságosságról szóló második könyv egy részletevel szeretném érzékeltetni. Mi az előnyösebb: a lehető legjobb törvény, vagy a lehető legjobb király uralma alatt élni? — jutnak el a klasszikus kérdéshez a vitázók.^[15]

[11] Domenico Giugnoról lásd Teke, 2008.

[12] Brandolinus, 1928, 61.

[13] Brandolinus, 1928, 63–64.

[14] Brandolinus, 1928, 64.

[15] Brandolinus, 1928, 89–93.

Dominicus kimondatlanul is azonosítja a „törvény uralma alatti életet” a köztársasággal. Nyitótétele szerint a törvény mindenkinek előírja, hogy mit kell tennie, a király csak annak megmagyarázására és megtartására igyekszik. Ezért az előbbi a mester, az utóbbi pedig a szolga, és kívánatosabb a mester, mint a szolga alattvalójának lenni. Másrészt a király mint ember ki van téve érzelmei hullámzásának, a törvény pedig mentes a szenvedélytől. Mátyás udvarias szavakkal fejezi ki elismerését Dominicus filozófiai jártassága előtt, finoman célozva arra, hogy nem vitapartnere eredeti gondolataival, hanem csak bölcselek tételeinek ismétlésével áll szemben. Válaszában először rávilágít, hogy a törvény uralmának megvalósulásához is szükséges valamiféle hatóság. Ha ugyanis az emberek maguktól meg tudnák tartani a törvényeket – mint ahogy a tapasztalat szerint nem tudják –, olyan tökéletesek lennének, hogy nem is lenne szükségük törvényekre. Ha pedig ez így van, a kérdés csupán az, hogy a törvények uralmát a király vagy a köztársaság hatóságai biztosítják jobban. A törvények, érvel tovább Mátyás, tökéletlenek, mint minden emberi alkotás, ezért a legjobb törvény is javításra szorul, már csak a változó körülmények, és a valóságnak a törvényalkotó által teljeskörűen nem modellezhető bonyolultsága miatt is. „Mi történik, ha kétértelműek, egymásnak ellentmondóak vagy homályosak? Hát még akkor, ha a szerzőjének akarata ellenkezni látszik magával az irattal?”^[16] A törvény nem tudja magát kijavítani, erre csak alkotója, a király képes. Dominicus védekezése ismét filozófiai: a tökéletlen törvény nem is törvény. Mátyás válasza szerint a törvények nem tudnak mindig mindenről gondoskodni, de a lehető legtöbb esetről rendszeresen gondoskodnak.

Megállapodván abban, hogy a törvények érvényesüléséhez szükség van valamiféle hatóságra, a továbbiakban azt vizsgálják, erre a köztársaság vagy a király alkalmasabb. Dominicus szerint a köztársaság testületi jellegű szervei ellenállóbbak a szenvedélyek viharaival szemben, mint az egyszemélyi vezető, a király. Mátyás persze nem hagyja kihasználatlanul a kínálkozó formális érvet, miszerint a lehető legjobb királyról folyik a vita, aki elméletileg ura érzelmeinek. Érdemi válasza szerint több ember éppen könnyebben befolyásolható, mint egy. „Mert ha egyet nem lehet találni, aki ment a szenvedélyektől, akkor sokat még kevésbé...”^[17] Egy több személyből álló csoportban az egyeseknek külön-külön is megvan a maga szenvedélye, így a befolyásolásra több esély nyílik. A csoporton belül könnyebben gerjednek az érzelmeik, akár egy tagja is magával ragadhatja a többit. A téma lezárásaként Dominicus beismeri, hogy a király érveinek kényszerítő hatása alatt kénytelen a királyi hatalmat nem kevesebbre becsülni, mint a törvények uralmát.

A háromnapos beszélgetés – nemcsak a főnti rész kérdésben – a király és a királyság sikerével zárul. Mátyás, ellenfelének teljes meggyőzését követően

[16] Brandolinus, 1928, 91.

[17] Brandolinus, 1928, 92.

nagyívű beszédben foglalja össze a jó király tulajdonságait. Legyen katonai fegyelemben jártas, kegyes, bőkezű, igazságos, szerény, fegyelmezett, végül bölcs – „a műveletlen király (...) megkoronázott számár”^[18] – és jámboran vallásos. Távol álljon tőle a kegyetlenség, a kapzsiság, a nagyravágyás, minden rút és tilos gaztett. János herceg kijelenti: „a vitából tanulva, a középszerű királyságnak is előnyt adnék még a legjobb köztársasággal szemben is”.^[19] Dominicus pedig egyenesen így nyilatkozik: „Ha még egy ilyen fejedelmet találhatnék, én sem haboznék hazámat, amely számomra a legkedvesebb elhagyni, és annak a királyságába átköltözni.”^[20]

A mű sorsa nem kevésbé hányattatott, mint a szerzőé. Mátyás halála miatt a félig készült munkát Firenzében fejezte be és a köztársaság első emberének, az „Il Magnifico”-nak nevezett Lorenzo de’ Medicinek ajánlotta. A latin nyelvű dialógust megőrző, díszes kódex^[21] elkészítése hosszú éveket vehetett igénybe, időközben mind a Brandolinus, mind Lorenzo meghalt. A munkálatokat a szerző öccse, Raphael Brandolinus folytatta, akinek új támogatót is kellett keresnie, így a kódex Lorenzo fiához, Giovanni de’ Medicihez, a későbbi X. Leo pápához írt bevezetővel kezdődik.^[22]

A szöveg saját korában nem került kinyomtatásra, de ez nem jelenti feltétlenül azt, hogy teljesen ismeretlen maradt volna. A reneszánsz könyvtár igazi szellemi központ, tudósok műhelye, viták színhelye, ahol az érdeklődő közönség megismerhette a művet. A kódex utolsó lapján megőrzött 1567-es keltezésű levél tanúsítja, hogy a művet hosszú évtizedekkel keletkezése után is forgatták.^[23]

A szerző számos műve nyomtatásban is megjelent a XVI. században. A vallási tárgyú írások („Paradoxa Christiana”,^[24] Aquinói Szent Tamásról^[25] és az Üdvözítő szenvedéséről^[26] szóló prédikációk^[27]) mellett külön figyelmet érdemel az írásművészet szabályait taglaló „De ratione scribendi”^[28] című értekezés. A mű Erasmus, Celtes, Vives és Hegendorph hasonló témájú munkáival egy kötetben többször is megjelent.^[29] A korábban említett „Az emberi sorsról és a testi betegség elviseléséről” című dialógusát először Brenner Márton adta

[18] Brandolinus, 1928, 164.

[19] Brandolinus, 1928, 164.

[20] Brandolinus, 1928, 164.

[21] A kódex néhány illusztrált lapjának fekete-fehér fényképét közli Angyal 1928.

[22] Angyal, 1928, 14.

[23] Angyal, 1928, 165–167.

[24] *Paradoxa Christiana*. Róma, 1531.

[25] *Oratione pro sancto Thoma Aquinate Romae in templo Sanctae Mariae Minervae ad cardinales et populum habita*. Róma, évszám nélkül.

[26] *Oratione delle virtu del J. S. Giesu Christo, mostrateci nella sua passione, centanni prima recitata in Roma, di latino tradotta in volgare*. Velence, 1596.

[27] Angyal, 1928, 11–12.

[28] *De ratione scribendi libri tres, nunquam antea in lucem edita*. Basel 1549.

[29] Thorndike, 1926, 416.

ki először Bécsben 1541-ben,^[30] amely később szintén több kiadást megért.^[31] Az olvasóhoz címzett bevezetőjében először nyilvánul meg Brandolinus magyar kutatóinak sajátos szempontja, a dicső nemzeti múlt bemutatásának szándéka: „Így hát egy ilyen, minden tekintetben halhatatlanságot érdemlő híres és jeles királynak már pusztán a dicsősége is, amely némileg egyébként kifejezést nyer e könyvben, felhívta volna a figyelmet arra, hogy a mű megértett a kiadásra, még akkor is, ha ehhez történetesen nem járulna a könyv kiválósága és a kifejezés választékossága.”^[32] Azok a tények, hogy szentbeszédét köznyelvre fordították, tanulmányát pedig a kor ünnevelt szerzői írásainak társaságában, többször is kiadták, jelzik, hogy Brandolinus a cinquecento népszerű és tudományosan elismert írója volt.

A későbbi századok nem hoztak hasonló sikereket, műveit nem adják ki újra. A XVIII. században szinte csak egyháztörténeti írók foglalkoznak szerzőnkkel. Fráter Gandolfo az ágostonrendi szerzet kiváló íróit bemutató művében^[33] adatokban gazdag, (a későbbi életrajzok alapját képező) biográfiát és részletes, a korábbi lapokon ismertetett kiadatlan államelméleti dialógust is tartalmazó bibliográfiát közöl. A szintén rendtárs Xystus Schier a Pozsonyi Egyetemről szóló munkájában^[34] foglalkozik Brandolinusszal, először fogalmazva meg azt a – mai tudásunk szerint téves – nézetet, miszerint a firenzei tudós a Vitéz János által alapított Academia Istropolitana tanára lett volna.

Magyarországon is mintha elfelejtették volna Brandolinust. Czvittinger Dávid első magyar irodalomtörténetként számon tartott munkája^[35] bemutatja a már említett Brenner Márton életművét, közölve, hogy kiadta Brandolinusnak a király vigasztalására írt dialógusát, magának a szerzőnek azonban nem szentel önálló szócikket. Budai Ézsaiás, a Debreceni Kollégium professzora történelmi művében Mátyás király budai egyetemalapítási kísérlete kapcsán említi Brandolinust, „a’ki Flórencziából hívódott magyar országra, és tanítónak az ékesenszóllásban tevődött”.^[36]

A XIX. század második felében, az intézményesült tudomány kialakulásával kezdődik meg Brandolinus újrafelfedezésének lassú folyamata. A kiváló klasszika-filológus, Ábel Jenő először középkori egyetemeinkről szóló munkájában^[37] taglalja azt a kérdést, hogy melyik egyetemen vagy felső iskolában taníthatott Brandolinus, majd 1890-ben az Irodalomtörténeti Emlékek sorozatban közli a *De Comparatione* latin szövegét.^[38] Ez a dialógus első kiadása. Finánczy Ernő

[30] Brandolinus, 2008, 4–22.

[31] Angyal, 1928, 9–10.

[32] Brandolinus 2008, 15.

[33] Gandolfo, 1704, 85–89.

[34] Schier, 1774, 27–29.

[35] Czvittinger, 1711, 90.

[36] Budai, 1833, 242–243.

[37] Ábel, 1881, 43–44, 76–77.

[38] Ábel, 1890, 77-től.

reneszánsz pedagógiatörténetében idézi föl Mátyás és Dominicus disputájának azt a részét, ahol arról vitáznak, hogy a nevelés vagy a természet teszi-e a kiváló elméjű embereket.^[39]

A nemzetközi tudományos közönség Lynn Thorndike 1926-ban megjelent tanulmányából^[40] ismerhette meg Brandolinus nevét. Az amerikai medievista veti föl először a szerző és Machiavelli viszonyának kérdését. Véleménye szerint Brandolinus műve része annak a Machiavelli neve által fémjelzett államelméleti fordulatnak, amely során a fejedelmi hatalom kérdései kerültek középpontba. A két mű mintegy természetes kiegészítője egymásnak, írja, míg Brandolinus érvek mérlegelése alapján kimutatja a királyság magasabbrendűségét, addig Machiavelli gyakorlati tanácsokat fogalmaz meg a leendő egyeduralkodó számára.^[41]

Angyal Pál, a budapesti Jogi Kar büntetőjogász professzora 1928-ban alapos bevezetővel kísért magyar nyelvű fordításban adta ki a dialógust.^[42] (Tanulmányomban ezt a magyar nyelvű szöveget vettem alapul.) Angyal értékelésében nem a mű korabeli itáliai vonatkozásai, hanem „az olasz írónak minden sorából kicsendülő ősi magyar lélek”^[43] bemutatása a hangsúlyos.

Az olasz-magyar kulturális kapcsolatokat kutató történész, Jászay Magda a Mátyás királyt dicsőítő humanista alkotások között mutatja be Brandolinus két dialógusát.^[44] Egy megjegyzésével rávilágít arra, hogy az államelméleti mű legalább annyira szól Firenzéhez a köztársasággal szemben megfogalmazott kritikával, mint Mátyáshoz a királyság mellett szóló érvekkel. A kortárs Brandolinus irodalom ismertetésére a jelen írás keretében nincs módom kitérni, a mű hatástörténetének bemutatását a 2009-ben megjelent latin-angol kétnyelvű kiadás említésével kell zárni.^[45]

Végighallgatva a vitát s képzeletben becsukva a gyönyörű kódexet, fölmerülhet bennünk a kérdés, hogyan lehetséges az, hogy a Mátyás király dicsőségét és a királyság államformájának nagyszerűségét zengő művét a szerző a Firenzei Köztársaság első emberének ajánlja?

Gondolhatnánk, hogy a derék szerző nem akarta az asztalfiókban hagyni a Mátyás halálakor még be nem fejezett munkát, amely már eléggé előrehaladott állapotban volt ahhoz, hogy egyszerűen felcserélje a királyt a firenzei államférfira, és megfordítsa az érvek élét. Némileg emelkedetebben, feltételezhetnénk azt is, hogy az olyan kifinomult ízlésű és művelt mecénás, mint Lorenzo, pusztán a neki ajánlott mű tudományos igényét tartotta szem előtt, és valóban megtisztelve érezte magát a dedikációtól. Bárhogyan is közelítünk a kérdéshez, Lorenzonak mindenképpen számolnia kellett az ajánlás politikai következményeivel.

[39] Finánczy, 1919, 83–84.

[40] Thorndike, 1926, 413–435.

[41] Thorndike, 1926, 418.

[42] Angyal, 1928.

[43] Angyal, 1928, 41.

[44] Jászay, 1982, 173–175.

[45] Hankins, 2009.

Álláspontom szerint a kérdés megválaszolásához a filozófia ezoterikus tanításáról szóló elméletet hívhatjuk segítségül. Platón óta – aki a szerző szerint Arisztotelésszel együtt „ellentmondás nélkül a filozófusok fejedelmének nevezhető”^[46] – tudjuk, hogy a leírt mű nem feltétlenül tartalmazza a szerző valamennyi gondolatát. „Nekem legalábbis semmiféle munkám nincs a végső kérdésekről, és nem is lesz soha. Hiszen a végső belátást nem lehet szavakkal kifejezni...”^[47] A filozófus műveinek egyik értelmezési hagyománya szerint a kifejezetten nem közölt, ezoterikus tanítás magában a szövegben van elrejtve, azt az értő olvasó feltárhatja.^[48]

A gondolatok, különösen az állammal kapcsolatos nézetek kifejtése nem volt mindig olyan problémamentes, mint a véleménynyilvánítás és a tudományos kutatás szabadságát valló korunkban. Az uralkodó vagy a tömeg által károsnak ítélt tanok hirdetőinek akár az életükkel is tanúskodniuk kellett elveik mellett.. A filozófus, a bölcsesség szerelmese azonban nem teheti meg, hogy néma maradjon, vagy tudottan hamis állításokat fogalmazzon meg. A problémát a filozófusok a kettős tanítás kidolgozásával oldották meg. A művekből a fölületes szemlélő az ortodox nézeteket olvashatja ki, de elmélyült és figyelmes tanulmányozással meglelhetjük a kulcsot a szerző valódi, néha szögesen ellentétes nézeteihez. „Ily módon az üldöztetés sajátos írástechnikát és ezáltal egy különös irodalmi műfajt hív életre, amelyben a legfontosabb dolgokról az igazság kizárólag a sorok között jelenik meg. Ezek a sorok közötti üzenetek csak a megbízható, intelligens olvasókhöz szólnak.” – hívta föl a figyelmet az ezoterikus tanítás figyelembe vételének fontosságára a XX. század egyik legjelentősebb eszmetörténésze, Leo Strauss.^[49]

Az a tapasztalat, hogy egyes gondolatok kendőzetlen kifejtése komoly veszéllyel járhat, Mátyás udvarában sem volt ismeretlen. A már említett, Bonfini által lejegyzett beszélgetésben Galeotto Marzio a következő szavakkal vezeti föl a házaseset tisztaságával kapcsolatos epikureus nézeteit: „...azokat a gondolatokat, melyeket sokáig szótlanul őriztem magamban – mert hiszen nem szükséges mindent szétkürtölni a nagy tömegben, nehogy az ember Szókratész sorsára jusson –, most itt, kegyes engedelmekkel, eléggé szégyentelenül szavakba foglalom.”^[50]

Föltehetjük tehát a kérdést, vajon Mátyás győztes érvei a szerző valódi nézeteit tükrözik-e, vagy a művelt humanista olvasó rábukkanhatott-e olyan jelekre, amelyekből arra következtethetett, hogy a szerző nem azonosul teljesen a szövegben kifejtettekkel.

Véleményem szerint megkockáztathatjuk az utóbbi választ. A kérdés részletes kifejtése meghaladja jelen tanulmány kereteit, itt csak arra hívom föl a figyelmet,

[46] Brandolinus, 1928, 45.

[47] Platón, 1984. III. kötet, 1066.

[48] A „platóni dialógus modern elméletéről” lásd Szlezák, 2000, 42–45.

[49] Strauss, 1994, 30–31.

[50] Bonfini, 1985, 58.

hogy a köztársaság mellett érvelő Dominicus nem egy alkalommal vonul vissza úgy a vitától, hogy közben hangsúlyozza, hogy a szőnyegen forgó kérdésről még lenne mondanivalója, illetve hogy nem Mátyás érvei, hanem uralkodói tekintélye győzte meg.^[51] Az értő olvasó akár késztetést is érezhetett a firenzei lovag által csak sejtetett, de ki nem mondott argumentumok végiggondolására. A kortársak előtt az a körülmény sem lehetett ismeretlen, hogy Dominicus, a vita zárszavában tett hangzatos kijelentései ellenére sem kívánt önként Magyarországon maradni, sőt a Firenzei Köztársaságnak hivatalos jegyzékben kellett követelnie, hogy a volt követ házi őrizetét oldják föl és engedjék szabadon távozni hazájába.^[52]

Emlékezhünk továbbá, hogy Mátyás a vita ismertetett részletében király elsőségét éppen azzal igazolja, hogy a köztársaságnál jobban képes a törvények megtartására. A dialógus Mátyása többször is hangsúlyozza, az az uralkodó, aki nem felel meg az általa kifejtett eszményeknek, nem királynak, hanem pusztá tyrannusnak tekinthető.^[53]

Nem arról van szó persze, hogy a szerző orránál fogva vezette volna Mátyást, és tulajdonképpen a köztársaság apológiáját írta volna meg. A dialógus kétfelé is üzen. Az itáliai republikanizmus vonulatába is illeszthető köztársaság-kritika a demokrácia alapvető problémáira hívja föl a figyelmet. Az alattvalói által életében zsarnoknak tartott,^[54] a tényleges politikájában inkább Machiavelli fejedelmét előlegező Mátyás számára pedig a törvények uralmának biztosítását jelöli meg a legfontosabb feladatként.

Remélem, sikerült fölkelteni az érdeklődést az angol kiadója által a Machiavelli előtti időszak leginkább magával ragadó államelméleti munkájának tartott dialógus iránt, és ezzel egy kevéssel hozzájárulni ahhoz, hogy Brandolinus és életműve elfoglalhassa méltó helyét az eszmetörténetben.

IRODALOM

- Ábel Jenő (1881): *Egyetemeink a középkorban*. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadóhivatala, Budapest.
- Ábel Jenő (1890): *Irodalomtörténeti emlékek*, II. kötet. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- Angyal Pál (1928): A királyság és köztársaság eszmeharca Mátyás király korában. In: Lippus Brandolinus: *A köztársaság és királyság összehasonlítása*. Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 5–41.

[51] Brandolinus, 1928, 89., 118., 128.

[52] Teke, 2008, 1509.

[53] Brandolinus, 1928, 84., 154.

[54] „Életében mind az egész ország reá kiáltt vala Mátyás királyra, hogy igen kövély, nagyravágyó, hertelen haragó és felette igen telhetetlen volna. Megnyúzná és megönné az országot a sok vámmokkal és a nagy rovásokkal, mert négyszer rója vala minden esztendőben az országot, etc.” – írja két emberöltővel a király halála után, 1575-ban megjelent krónikájában Heltai Gáspár. (Heltai, 1981, 437.)

- Bonfini, Antonio (1985): *Beszélgetés a szüzességről és a házasság tisztaságáról*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
- Brandolinus, Lippus (1928): *A köztársaság és királyság összehasonlítása*. Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest.
- Brandolinus, Lippus (2008): *Dialogus de humanae vitae conditione et toleranda corporis aegritudine, azaz Aurelius Brandolinus dialógusa az emberi sorsról és a testi betegség elviseléséről*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár.
- Budai Ézsaiás (1833): *Magyar Ország Históriaja a' mohátsi veszedelemig*. Pest.
- Czvittinger Dávid (1711): *Specimen Hungariae Literatae*. Frankfurt és Lipcse.
- Finánczy Ernő (1919): *A reneszánsz kori nevelés története*. Hornyánszky Viktor, Budapest.
- Gandolfo, Domenico Antonio (1704): *Dissertatio hictorica de ducentis celeberrimis augustianianis scriptoribus ex illis qui obierunt post magnam unionem ordinis eremitici ad finem tridentini concilii*. Róma.
- Hankins, James (ed.) (2009): *Aurelio Lippo Brandolini*. Republics and Kingdoms Compared. The I Tatti Renaissance Library; Harvard University Press.
- Heltai Gáspár (1981): *Krónika az magyaroknak viselt dolgairól*. Magyar Helikon, Budapest.
- Jászay Magda (1982): *A magyar olasz kapcsolatok történetéből*. Gondolat, Budapest.
- Marzio, Galeotto (1977): *Mátyás királynak kiváló, bölcs, tréfás mondásairól és tetteiről szóló könyv*. Magyar Helikon, Budapest.
- Platón (1984): Hetedik levél, 341 c In: *Platón összes művei*, III. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Schier, Xystus (1774): *Memoria Academiae Histropolitanae seu Poseniensis*. Bécs.
- Strauss, Leo (1994): *Az üldöztetés és az írás művészete*. Atlantisz, Budapest.
- Szlezák, Thomas A. (2000): *Hogyan olvassunk Platónt?* Atlantisz, Budapest.
- Teke Zsuzsa (2008): Mátyás és Firenze. In: *Magyar Tudomány*, 169. évf. 12. szám, 1500–1509.
- Thorndike, Lynn (1926): „Lippus Brandolinus De Comparatione Rei Publicae Et Regni” An unpublished treatise of the late fifteenth century in comparative political science. In: *Political Science Quarterly*, Vol. XLI, No. 3. 413–435.